

Rekenkamer Rijswijk

Politiek-maatschappelijke betrokkenheid

Oukje van Merle
Jop de Graaff
Jip Geven
Borre Rosema

20 oktober 2025

TwynstraGudde

"Er is geen democratie zonder voldoende actieve democraten. Anderzijds kunnen burgers in een open en vrije samenleving niet gedwongen worden om te participeren."

De paradox van burgerschap benoemd door Loobuyck (2022)
In het boek *Burgerschap, politiek-filosofische perspectieven*.

Inhoudsopgave

Conclusies en aanbevelingen
- Conclusies
- Aanbevelingen
- Inspiratie
- Bestuurlijke reactie
- Nawoord rekenkamer

1. Opzet onderzoek
   - 1.1. Aanleiding en achtergrond
   - 1.2. Doel en reikwijdte
   - 1.3. Centrale onderzoeksvraag en deelvragen
   - 1.4. Onderzoeksmethode

2. Perspectief op politiek-maatschappelijke betrokkenheid
   - 2.1. Definitie politiek-maatschappelijke betrokkenheid
   - 2.2. Factoren die een rol spelen bij politieke participatie
   - 2.3. Samenhang tussen vormen van politieke participatie en de factoren die maken of iemand politiek participeert
   - 2.4. Selectie doelgroep veldwerk

3. Inspanningen gemeente Rijswijk
   - 3.1. Participatie
   - 3.2. Communicatie
   - 3.3. Adviesraden en commissies
   - 3.4. Subsidiemogelijkheden
   - 3.5. Verkiezingen
   - 3.6. Analyse

4. Inwonersperspectief
   - 4.1. Toelichting methode
   - 4.2. Praktiseren
   - 4.3. Kunnen-willen-netwerk
   - 4.4 Waarom zijn mensen actief?
   - 4.5. Waarom zijn mensen niet (meer) actief?
   - 4.6. Rode draden
   - 4.7 Overkoepelend eindbeeld

Bijlagen
- Bijlage 1 | Literatuurlijst
- Bijlage 2 | Geselecteerde buurten voor veldwerk
- Bijlage 3 | Gespreksleidraad veldwerk

Conclusies en Aanbevelingen

Conclusies

Rekenkamer Rijswijk is dit onderzoek gestart met de volgende hoofdvraag:
Wat doet de gemeente Rijswijk om inwoners betrokken te houden bij de gemeente en bij de samenleving van Rijswijk als geheel, hoe ervaren inwoners deze inspanningen en welke verbeteringen zijn mogelijk?

Op basis van het onderzoek komen wij tot de volgende hoofdconclusie.

Hoofdconclusie

Er is vanuit de gemeente veel aandacht voor het betrokken houden van de Rijswijkse inwoners bij de gemeente en de samenleving van Rijswijk als geheel. De geleverde inspanningen vanuit de gemeente raken met name aan institutionele participatie. Rijswijkse inwoners beleven hun betrokkenheid vooral als zij concrete, tastbare verbeteringen ervaren en de gemeente zichtbaar aanwezig is in de eigen straat of wijk. De gemeentelijke inspanningen sluiten daar ten dele op aan. Een belangrijk knelpunt daarbij is dat de uitvoering van de ambities onder druk staat door beperkte capaciteit en middelen.

De hoofdconclusie is gebaseerd op onderstaande deelconclusies.

Deelconclusie 1 – Inspanningen vanuit de gemeente Rijswijk

In deze deelconclusie wordt een antwoord geformuleerd op de eerste inhoudelijke deelvraag:
'*Wat doet de gemeente Rijswijk om inwoners betrokken te houden bij de gemeente en bij de samenleving van Rijswijk als geheel?*'

De gemeente Rijswijk onderneemt veel verschillende inspanningen om inwoners betrokken te houden bij de gemeente en de samenleving als geheel. Zowel vanuit het bestuur, de raad als de ambtelijke organisatie is er zichtbaar aandacht voor politieke participatie. Dit komt onder meer tot uiting in het participatie-beleid dat eind 2024 is vastgesteld, waarin een breed scala aan (innovatieve) instrumenten wordt beschreven, in het communicatiebeleid en in de Strategie Publieke Dienstverlening, waarin onder andere expliciet aandacht is voor inclusieve communicatie. Ook vanuit het verkiezingsbureau en de griffie wordt met diverse inspanningen ingezet op het informeren en betrekken van inwoners. Daarbij zien we dat er geëxperimenteerd wordt met verschillende vormen van participatie, waarbij nadrukkelijk aandacht wordt besteed aan het bereiken van jongeren.

Wat opvalt is dat de meeste inspanningen gericht zijn op institutionele participatie, zoals het bevorderen van de opkomst bij de gemeenteraads-verkiezingen of deelname aan formele participatieprocessen.

Conclusies

We constateren daarbij dat de uitvoering van de ambities onder druk staat. Het wegbezuinigen van de gebiedsregisseurs in 2024 heeft de zichtbaarheid en aanwezigheid van de gemeente in de wijken verminderd, waardoor de verbinding met bewoners en maatschappelijke organisaties is afgenomen. Daarbij ervaren zowel het team Communicatie & Participatie als het verkiezingsbureau een tekort aan personele en financiële capaciteit om aan de participatievraag te voldoen, in te kunnen spelen op nieuwe kansen en te experimenteren.

De gemeente Rijswijk beschikt daarmee over veel beleidsmatige ambities en een breed palet aan instrumenten, maar de uitvoering en borging is momenteel een uitdaging.

Deelconclusie 2 – Beleving en praktisering van inwoners

In deze deelconclusie wordt een antwoord geformuleerd op de tweede inhoudelijke deelvraag:

'Hoe beleven en praktiseren inwoners hun politiek-maatschappelijke betrokkenheid in Rijswijk?'

Op basis van de straatgesprekken ontstaat het beeld dat inwoners van Rijswijk hun politiek-maatschappelijke betrokkenheid vooral beleven vanuit de alledaagse leefwereld. Betrokkenheid richt zich in de eerste plaats op tastbare zaken dichtbij huis, zoals afval, parkeren of de inrichting van de openbare ruimte. In wijken waar de gemeente zichtbaar aanwezig is en kleine veranderingen merkbaar worden, wordt de betrokkenheid sterker beleefd. Daar waar dit ontbreekt, overheerst eerder afstand. Inwoners ervaren ook afstand tot de gemeente (en de politiek) doordat vanuit hun perspectief de toon van het politieke debat soms (te) fel is.

De belangrijkste en meest herkenbare manier waarop inwoners hun betrokkenheid praktiseren, is door te stemmen. Daarbij wegen persoonlijke overtuigingen zwaar. Voor de een is stemmen een plicht of een recht, voor de ander overheerst de gedachte dat het weinig zin heeft omdat er toch weinig verandert. Positieve of negatieve ervaringen met gemeentelijke dienstverlening spelen hierbij een grote rol, omdat zij het vertrouwen in de gemeente als geheel beïnvloeden.

Verder praktiseren inwoners hun betrokkenheid vooral door deel te nemen aan activiteiten in de directe omgeving, zoals sociale buurtinitiatieven of het geven van informele steun aan buren. Politieke of maatschappelijk gedreven initiatieven krijgen in de praktijk veel minder vorm.

Aanbevelingen

Voor het college

1. Monitor en rapporteer de uitvoering van het participatiebeleid.
Zorg voor systematische monitoring van de uitvoering van het recent vastgestelde participatiebeleid. Maak inzichtelijk welke instrumenten worden ingezet, wat zij opleveren en welke effecten bij inwoners zichtbaar zijn. Ontwikkel en evalueer deze inspanningen nadrukkelijk mét de doelgroep, zodat inzicht ontstaat in hoe inwoners de inspanningen ervaren en waar verbeteringen mogelijk zijn.

2. Versterk de aanwezigheid in de wijken en werk toe naar zichtbare verandering
Ontwikkel vormen van structurele aanwezigheid in de wijken. Dit is nodig om bij inwoners op te kunnen halen waar zij in hun directe leefwereld tegenaan lopen en te kunnen komen tot zichtbare verandering. *Zie inspiratie voorbeeld a.*
Besteed daarbij nadrukkelijk aandacht aan de gevolgen van het wegvallen van de gebiedsregisseurs en borg dat de verbinding tussen gemeente, bewoners en maatschappelijke organisaties behouden blijft.

***3*. Integreer laagdrempeligheid als belangrijkste ontwerpprincipe in het participatiebeleid**
Het toepassen van laagdrempelige participatievormen, zoals een korte enquête met qr-code, vergroot de kans op een breed bereik van betrokkenen. Het zorgt ervoor dat inwoners mee kunnen doen die anders geen ruimte ervaren voor een grotere inspanning of tijdsinvestering.

4. Faciliteer en stimuleer buurtinitiatieven.
Buurtinitiatieven versterken de betrokkenheid van inwoners bij hun leefomgeving en bij de gemeente, en dragen bij aan onderlinge verbinding in de samenleving. Door ruimte te geven aan inwoners, drempels weg te nemen en inwoners waar nodig praktisch te ondersteunen, worden zij mede-eigenaar van oplossingen en ontwikkelingen in hun buurt. *Zie inspiratie voorbeeld b.*

Aanbevelingen

Voor de gemeenteraad

5. Blijf sturen op zichtbaarheid in de wijken.
Betrokkenheid vereist structurele verbinding met de inwoners. Vraag het college om te investeren in duurzame relaties. Leg daarbij nadruk op het belang van laagdrempelig contact met inwoners. Dit is met name van belang in wijken waar de verbinding met de gemeente minder vanzelfsprekend is door de afwezigheid van een buurtvereniging, of waar inwoners de gemeente minder goed weten te vinden of minder snel opzoeken.

6. Maak maatschappelijke vraagstukken tastbaar en zichtbaar.
Vraag het college om bij participatie nadrukkelijk aandacht te besteden aan zichtbare en tastbare resultaten op de kleinste schaal, zoals (tijdelijke) verbeteringen in de openbare ruimte. Door maatschappelijke vraagstukken concreet en invoelbaar te maken en inwoners daarover in gesprek te laten gaan, wordt de betrokkenheid versterkt. *Zie inspiratie voorbeeld c.*

7. Vraag het college om inzicht in uitvoeringscapaciteit.
Volg of de geformuleerde ambities haalbaar zijn met de beschikbare personele en financiële capaciteit. Dit is des te belangrijker nu de gebiedsregisseurs zijn wegbezuinigd. Wanneer blijkt dat de capaciteit tekortschiet, is het van belang om meer capaciteit vrij te maken, taken slimmer te organiseren of prioriteiten te stellen in de ambities.

8. Verken en faciliteer andere vormen van dialoog
Vanuit het perspectief van inwoners wordt de toon van het (lokale) politieke debat soms als (te) fel ervaren, wat kan leiden tot een afname in de mate van betrokkenheid bij de gemeente. Het is logisch dat, zeker richting de gemeenteraadsverkiezingen, politieke debatten worden gevoerd en daarbij verschillen tussen partijen worden benadrukt. Het is goed om er bewust van te zijn dat de toon bij deze debatten een weerslag kan hebben op de mate van betrokkenheid van de inwoners. De raad vervult een belangrijke rol van volksvertegenwoordiger en boegbeeld van de lokale democratie. Het expliciet en gezamenlijk uitdragen van deze rol kan bijdragen aan het versterken van het vertrouwen van inwoners in de lokale democratie. Verken en faciliteer daarom vormen van dialoog waarin raadsleden (en inwoners) met elkaar in gesprek gaan met nadruk op begrip, verbinding en gezamenlijke verkenning van elkaars perspectieven.

Inspiratie

A. Versterk de aanwezigheid in de wijken en werk toe naar zichtbare verandering

Placetesting in de wijkpreventieaanpak, GGD Haaglanden, in De Gaarden Den Haag
Placetesting is een aanpak om door een interventie zoals een skate-workshop of het plaatsen van een schommel een plek te activeren en te testen of het aansluit bij de behoeften van bewoners. GGD Haaglanden past deze aanpak toe in Den Haag Zuid-West, een gebied waar het vertrouwen richting overheidsorganisaties niet heel groot is. Doordat er zichtbaar en tastbaar wat verandert in de wijk, nodigt het mensen uit om mee te doen, mee te ervaren, en mee te praten. Het proces wordt inclusiever. Daarnaast is het krachtig, omdat er daadwerkelijk iets verandert. Inwoners voelen zich gezien en gehoord en het vertrouwen dat de gemeente 'iets voor hen doet' wordt vergroot.

B. Faciliteer en stimuleer buurtinitiatieven

Gemeente Eindhoven – Actief zijn en meedenken
De gemeente Eindhoven onderneemt verschillende projecten om inwoners te stimuleren en ruimte te geven om zelf 'stad-te-maken'. De stad kent veel verbinders bij verschillende organisaties die vrijwilligers helpen met het organiseren van initiatieven of partijen aan elkaar koppelen. Elk stadsdeel heeft een gebieds-coördinator waar contact mee opgenomen kan worden bij ideeën, en er worden spreekuren gehouden samen met woningcorporaties en de politie. De gemeente heeft hiervoor een toegankelijke website en geeft via de krant publiciteit aan de regelingen die er zijn. Projecten als *Adopteer een straat* stimuleren inwoners-initiatief: inwoners adopteren een gebied waar ze meehelpen met schoonmaken of het groen verzorgen. Een laagdrempelige manier voor meer eigenaarschap en betrokkenheid bij de omgeving dichtbij huis.

Inspiratie

C. Maak maatschappelijke vraagstukken tastbaar en zichtbaar

PARK(ing) Day, gemeente Rotterdam

In Rotterdam worden op PARK(ing) Day straatparkeerplaatsen door ondernemers en bewoners voor één dag omgetoverd tot groene parkjes waar van alles gebeurt. Het is een experiment dat aansluit bij de gemeentelijke doelstellingen om van de binnenstad een plek voor ontmoeting te maken met meer ruimte voor groen. Het is een voorbeeld van hoe je maatschappelijke thema's – zoals ontmoeten, groen, parkeren, en ruimte-verdeling - concreet, tastbaar en beleefbaar kunt maken. Een opgave tastbaar maken op straatniveau verkleint de kloof tussen abstracte politieke of gemeentelijke doelstellingen en de leefwereld van inwoners.

Bestuurlijke reactie 1/3

Geachte voorzitter van de Rekenkamer Rijswijk,

Met dank en waardering voor het door u geleverde werk hebben wij kennisgenomen van uw onderzoek met als titel 'Politiek-maatschappelijke betrokkenheid'. Het college is blij met het onderzoek en het gekozen onderwerp. Politiek-maatschappelijke betrokkenheid vinden wij een belangrijk thema waar wij ons, zoals u ook concludeert, op verschillende manier voor inzetten. Het college reageert graag op de conclusies en aanbevelingen voor zover die van toepassing zijn op ons college.

Aanbeveling aan college
Monitor en rapporteer de uitvoering van het participatiebeleid. Zorg voor systematische monitoring van de uitvoering van het recent vastgestelde participatiebeleid. Maak inzichtelijk welke instrumenten worden ingezet, wat zij opleveren en welke effecten bij inwoners zichtbaar zijn. Ontwikkel en evalueer deze inspanningen nadrukkelijk mét de doelgroep, zodat inzicht ontstaat in hoe inwoners de inspanningen ervaren en waar verbeteringen mogelijk zijn.

Het college onderschrijft deze aanbeveling. Zoals in het in oktober 2024 door de gemeenteraad vastgestelde participatiebeleid staat beschreven, vindt het college het belangrijk om te leren van goede maar ook van minder goede ervaringen. Om te toetsen hoe inwoners de door ons uitgevoerde participatie hebben ervaren, is er een evaluatiestandaard gebouwd voor ons participatieplatform Samen.Rijswijk. Het college streeft ernaar om ieder participatietraject, waar nodig of gewenst in combinatie met offline samenwerkingsvormen, ook via dit online platform te laten verlopen. De laatste fase van een traject op Samen.Rijswijk zal altijd bestaan uit een gestandaardiseerd evaluatieformulier die de deelnemers kunnen invullen. Zo krijgen we inzage in hoe deelnemers het traject hebben ervaren, wat goed is gegaan en wat beter kan en kunnen we verschillende trajecten met elkaar vergelijken.

Aanbeveling aan college
Versterk de aanwezigheid in de wijken en werk toe naar zichtbare verandering. Ontwikkel vormen van structurele aanwezigheid in de wijken. Dit is nodig om bij inwoners op te kunnen halen waar zij in hun directe leefwereld tegenaan lopen en te kunnen komen tot zichtbare verandering. Zie inspiratie voorbeeld a. Besteed daarbij nadrukkelijk aandacht aan de gevolgen van het wegvallen van de gebiedsregisseurs en borg dat de verbinding tussen gemeente, bewoners en maatschappelijke organisaties behouden blijft.

Het college werkt nauw samen met de gemeenteraad en de stad aan de opgaven die onze groeiende stad met zich meebrengen. Daarbij telt ieders bijdrage. Mensen kunnen echt iets voor hun stad betekenen en dat willen we graag meegeven. Voor de stad zijn we daarom benaderbaar, zichtbaar en toegankelijk. We gaan de wijken in, luisteren naar de inwoners, ondernemers en organisaties, gaan aan de slag met hun ideeën en geven duidelijk aan wat we hiermee concreet hebben gedaan. Dat is een van de pijlers van ons coalitieakkoord, van onze omgevingsvisie én het vormt de basis van ons participatiebeleid.

Bestuurlijke reactie 2/3

Het college erkent dat we met het vervallen van de taak gebiedsregie een schakel kwijt zijn in de verbinding van de gemeente met de stad. De uitdaging is en blijft om verbinding met de wijken en de samenleving te blijven maken op alle mogelijke manieren en op te halen wat er leeft en speelt. Dit doen we met een andere invulling van de rol van wijkwethouders in de stad. Zij zijn benaderbaar voor inwoners en ondernemers en vernemen graag wat er speelt in de wijken. Daarnaast zijn ook vakafdelingen meer dan voorheen in de stad te vinden om signalen op te halen. En door middel van gedegen participatie spreken we gericht met belanghebbenden in de stad. Zo zorgen wij ervoor dat inwoners en ondernemers gehoord worden.

Aanbeveling aan college
Integreer laagdrempeligheid als belangrijkste ontwerpprincipe in het participatiebeleid. Het toepassen van laagdrempelige participatievormen, zoals een korte enquête met qr-code, vergroot de kans op een breed bereik van betrokkenen. Het zorgt ervoor dat inwoners mee kunnen doen die anders geen ruimte ervaren voor een grotere inspanning of tijdsinvestering.

Het college onderschrijft deze aanbeveling en vindt het belangrijk dat iedereen de mogelijkheid heeft om te participeren. Zoals in het participatiebeleid is opgenomen zetten we dan ook in op inclusieve participatie. Dat betekent dat wij participatieprocessen zo organiseren, dat die Rijswijkers mee kunnen doen voor wie het plan of beleid impact heeft. We kiezen altijd een slimme mix van participatievormen offline en online, zodat belanghebbenden betrokken kunnen zijn op een manier die past voor hen en die aansluit bij de voorliggende vraag. Maar ook zodat we de ‘stille inwoners’, het drukke gezin, de jongere en oudere inwoners van Rijswijk bereiken.

Aanbeveling aan college
Faciliteer en stimuleer buurtinitiatieven. Buurtinitiatieven versterken de betrokkenheid van inwoners bij hun leefomgeving en bij de gemeente, en dragen bij aan onderlinge verbinding in de samenleving. Door ruimte te geven aan inwoners, drempels weg te nemen en inwoners waar nodig praktisch te ondersteunen, worden zij mede-eigenaar van oplossingen en ontwikkelingen in hun buurt.

Het college kan zich ook vinden in deze conclusie en aanbeveling. We ondersteunen eigen initiatieven van bewoners door middel van Loket Stadskracht. Via Loket Stadskracht kunnen inwoners een bijdrage vragen voor eigen initiatieven die de straat of buurt ten goede komen. Hier wordt zoveel gebruik van gemaakt en we zullen voorstellen om het hiervoor beschikbare budget in 2026 te verdubbelen. Het merendeel van deze initiatieven zijn op dit moment gericht op sociale cohesie. Op korte termijn zullen de voorwaarden voor Loket Stadskracht herijkt worden. Hieraan zal een participatieronde vooraf gaan. Aan de hand hiervan wordt gekeken of de voorwaarden nog passen bij de vraag uit de stad. Aan de invoering van de hernieuwde voorwaarden gaat het college een pilot koppelen waarbij inwoners online kunnen stemmen op de ingediende bewonersinitiatieven.

Bestuurlijke reactie 3/3

Met een communicatiecampagne zullen we hier ruchtbaarheid aan geven. Als de pilot succesvol is dan is het aan de gemeenteraad om te besluiten of we deze vorm van overheidsparticipatie verder willen ontwikkelen en faciliteren. Hiervoor is namelijk voldoende budget en ondersteunende capaciteit nodig.

Bestuurlijke reactie

Concluderend kan het college zich vinden in de hoofdconclusies en aanbevelingen die de Rekenkamer doet om maatschappelijke betrokkenheid te vergroten en de institutionele participatie te borgen. Deze weg is feitelijk al ingezet met de vaststelling en uitvoering van het participatiebeleid en het college vindt het belangrijk om te blijven doorontwikkelen.

De gemeenteraad is nauw betrokken geweest bij de totstandkoming van het participatiebeleid en wordt ook regelmatig geïnformeerd over de voortgang. Bij de herijking van het beleid eind 2026 is het aan de gemeenteraad om eventueel bij te sturen of nieuwe accenten te leggen. Daarbij is het ook aan de raad om voldoende middelen beschikbaar te stellen om de ambities waar te maken.

Naast de uitvoering van het participatiebeleid ziet het college het belang van het verstevigen van de politieke participatie gericht op de gemeenschap. Met de verdubbeling van het beschikbare budget voor Loket Stadskracht wordt een beproefd middel extra kracht bijgezet. Dit wordt aangevuld met eerdergenoemde pilot gericht op het online stemmen op ingediende bewonersinitiatieven. Ook is er voor volgend jaar budget gereserveerd voor initiatieven voor en door jongeren. Daarnaast kunnen bewoners en maatschappelijke organisaties aanspraak maken op de nieuwe subsidieregeling Sociaal Kapitaal, voor initiatieven op het gebied van welzijn. Zo krijgen inwoners meer middelen om hun eigen ideeën uit te voeren en betrokken te raken bij hun stad.

Met vriendelijke groet,
burgemeester en wethouders,

de secretaris,	de burgemeester,
P.M. Schuit	H. Sahin

Nawoord rekenkamer

De rekenkamer dankt het college voor de positieve reactie op de conclusies en aanbevelingen naar aanleiding van het onderzoek naar politiek-maatschappelijke betrokkenheid. Het geeft een beeld van de manier waarop het college al bezig is met de opvolging van de aanbevelingen of plannen heeft in die richting.

De rekenkamer vindt de informatie die in de bestuurlijke reactie wordt gegeven nog niet scherp genoeg om de raad in positie te brengen voor zijn controlerende rol. De informatie is vrij procedureel van aard. Het zou de raad helpen als het college meer vertelt over de uitvoering in de praktijk, goede voorbeelden beschrijft, bijvoorbeeld van de aanwezigheid van wijkwethouders en vak-afdelingen in de wijken, succesvolle buurtinitiatieven, eventueel in een informatiebijeenkomst voor (nieuwe) raadsleden.

Ten aanzien van de evaluatie van het participatiebeleid, mist de rekenkamer in de bestuurlijke reactie een beschrijving van hoe de raad wordt geïnformeerd over de evaluatie van dit beleid zodat de raad de uitvoering hiervan kan controleren.

Tot slot adviseert de rekenkamer het college om bij de overdracht naar het nieuwe college aandacht te besteden aan de conclusies en aanbevelingen uit dit onderzoek en als nieuw college te investeren in de relatie met de samenleving waarbij zichtbaarheid in de wijken belangrijk is.

1. Opzet onderzoek

1. Opzet Onderzoek

1.1. Aanleiding en achtergrond

In 2022 was de opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen in Rijswijk laag (46,36%). Naast dat de vermindering van deelname aan lokale verkiezingen (gemeentelijk en provinciaal) in heel Nederland speelt, is het percentage in Rijswijk lager dan het landelijk gemiddelde (50,99%). Bij vergelijkbare gemeenten ligt het percentage zowel hoger, als lager dan de Rijswijkse situatie (Leidschendam-Voorburg, 51,15%, Capelle a/d IJssel, 43,54%).

De lage opkomst heeft bij de gemeenteraad vragen opgeroepen als: Waarom is de opkomst bij verkiezingen laag? Wat kan de gemeente doen om betrokkenheid bij het openbaar bestuur groter te maken? Hoe komt het dat de score laag is ondanks alle inspanningen die worden verricht? De opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen en de vragen die het daarna opriep, is de initiële aanleiding geweest voor dit onderzoek.

1.2. Doel en reikwijdte

Het feit dat een inwoner wel of niet gaat stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen zegt beperkt wat over de mate waarin inwoners zich betrokken voelen bij de gemeente en bij de samenleving van Rijswijk als geheel. Inwoners kunnen ook hun stem buiten het stemhokje laten horen. Er is daarom voor gekozen om dit onderzoek breder te trekken dan alleen de vraag waarom inwoners wel/niet gaan stemmen. Het doel van dit onderzoek is om inzichtelijk te maken wat de gemeente Rijswijk doet om zijn inwoners te betrekken bij de gemeente en de samenleving van Rijswijk als geheel en hoe de inwoners deze inspanningen ervaren en zelf hun betrokkenheid praktiseren. Op basis daarvan formuleren we aanbevelingen, zodat deze inspanningen beter kunnen aansluiten bij de behoefte van de inwoners en de politiek-maatschappelijke betrokkenheid kunnen bevorderen. De definitie die in dit onderzoek wordt gehanteerd voor politiek-maatschappelijke betrokkenheid, wordt toegelicht in hoofdstuk 2.

1.3. Centrale onderzoeksvraag en deelvragen

De hoofdvraag van het onderzoek luidt als volgt:

Wat doet de gemeente Rijswijk om inwoners betrokken te houden bij de gemeente en bij de samenleving van Rijswijk als geheel, hoe ervaren inwoners deze inspanningen en welke verbeteringen zijn mogelijk?

Om een antwoord te kunnen formuleren op de hoofdvraag, zijn de volgende deelvragen opgesteld:

1. Vanuit welk perspectief we kijken we naar politiek-maatschappelijke betrokkenheid?
   a) Wat zegt bestaand onderzoek over factoren die een rol spelen bij politiek-maatschappelijke betrokkenheid?
   b) Welke doelgroepen of geografische gebieden hadden een lager percentage tijdens de laatste gemeenteraadsverkiezing dan andere groepen?

2. Wat doet de gemeente Rijswijk om inwoners betrokken te houden bij de gemeente en bij de samenleving van Rijswijk als geheel?
3. Hoe beleven en praktiseren de betreffende doelgroepen hun politiek-maatschappelijke betrokkenheid in Rijswijk?
4. Welke interessante voorbeelden van inspanningen om inwoners betrokken te houden zien we elders?

De eerste deelvraag is een theoretische deelvraag. De beantwoording hiervan biedt een theoretisch *framework* voor de uitvoering van het onderzoek. Deze deelvraag wordt in hoofdstuk 2 behandeld. Deelvraag 2 en 3 zijn de inhoudelijke deelvragen. Deze vragen worden in hoofdstuk 3 en 4 behandeld, en worden beantwoord in de conclusies. Deelvraag 4 biedt inspiratie voor de aanbevelingen en wordt dan ook behandeld bij de aanbevelingen. Dit geldt ook voor *welke verbeteringen zijn mogelijk?,* het laatste deel van de hoofdvraag.

1.4. Onderzoeksmethode

De onderzoeksmethode bestaat grofweg uit vier stappen:

Stap 1: Om antwoord te kunnen geven op de eerste deelvraag, is literatuuronderzoek gedaan naar het concept politiek-maatschappelijke betrokkenheid en de factoren die bepalen of inwoners wel of niet betrokken zijn. Aan de hand van deze factoren zijn vervolgens buurten geselecteerd in Rijswijk voor het veldwerk, vooruitlopend op stap 3.

Stap 2: In de tweede stap is geïnventariseerd welke inspanningen vanuit de gemeente worden verricht om inwoners betrokken te houden bij de gemeente en de samenleving van Rijswijk als geheel. Daarvoor zijn documenten bestudeerd en gesprekken gevoerd met ambtelijke vertegenwoordiging vanuit team Communicatie & Participatie, de griffie, het verkiezingsbureau en met de wethouder die participatiebeleid in de heeft.

Stap 3: In de derde stap is op drie momenten veldwerk uitgevoerd in verschillende buurten in Rijswijk. Er zijn gesprekken gevoerd met 59 inwoners om op te halen hoe zij de politiek-maatschappelijke betrokkenheid beleven en praktiseren.

Stap 4: Op basis van de voorgaande stappen is gekomen tot een conceptrapport, met daarin een feitelijke weergave van wat we zijn tegengekomen in het onderzoek. Het conceptrapport is na bespreking met de rekenkamer voorgelegd aan de ambtelijke organisatie voor feitelijk wederhoor.

2. Perspectief op politiek-maatschappelijke betrokkenheid

2. Perspectief op politiek-maatschappelijke betrokkenheid

In dit hoofdstuk beantwoorden we de eerste deelvraag: 'vanuit *welk perspectief we kijken we naar politiek-maatschappelijke betrokkenheid?*' Om daar antwoord op te kunnen geven beantwoorden we eerst de volgende vraag: '*Wat zegt bestaand onderzoek over factoren die een rol spelen bij politiek-maatschappelijke betrokkenheid?*'

2.1. Definitie politiek-maatschappelijke betrokkenheid

Een in de literatuur gangbare terminologie om te kijken naar politiek-maatschappelijke betrokkenheid is de term 'politieke participatie'. Het gaat daarbij om "het geheel van pogingen om overheidsbeleid te beïnvloeden." (Van Deth, 2014). Voordat iets als 'politieke participatie kan worden beschouwd, moet het ten eerste aan drie kenmerken voldoen:

1. Er moet sprake zijn van een **actie** (of juist het bewust uitblijven daarvan) die als doel heeft iets politiek tot uiting te brengen.
2. Het gedrag moet **vrijwillig** zijn.
3. Het gedrag moet worden verricht door burgers (**niet-professioneel).**

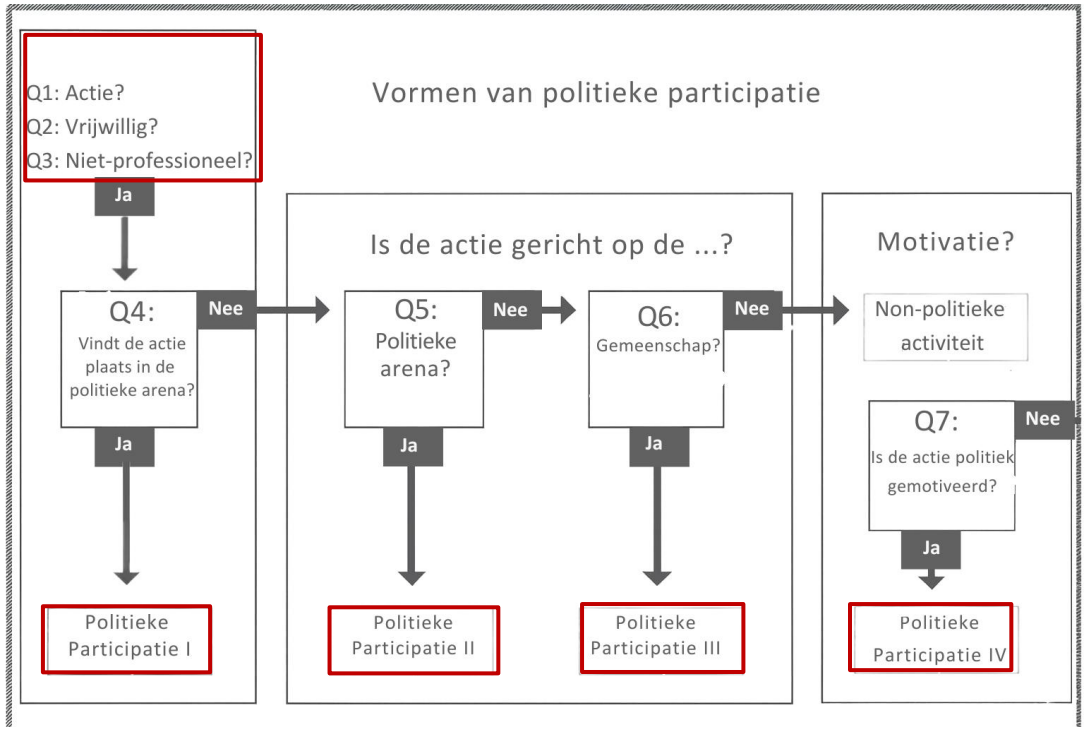
Er zijn vervolgens vier vormen van politieke participatie te onderscheiden (Van Deth, 2014):

Politieke participatie I: Institutionele participatie
Bij deze vorm gaat het om acties die plaatsvinden in de politieke arena. Voorbeelden hiervan zijn stemmen, deelname aan formele participatie/ besluitvorming, het indienen van een petitie bij de overheid, het lid zijn van een politieke partij, het deelnemen aan formele burger-/jongerenraden of het inspreken bij een gemeenteraad.

Politieke participatie II: Politieke participatie gericht op de overheid
De tweede vorm gaat over inspanningen die niet plaatsvinden binnen de politieke arena, maar daar wel op gericht zijn. Voorbeelden hiervan zijn het ondertekenen van een online petitie, het benaderen van een politicus, demonstreren en het uiten van politieke standpunten op sociale media.

Politieke participatie III: Politieke participatie gericht op de gemeenschap
De derde categorie omvat acties die niet gericht zijn op de politieke arena, maar op de gemeenschap (het collectief). Het gaat hier bijvoorbeeld om burgerinitiatieven en buurtcomités. Deze inspanningen zijn gericht op het helpen van andere burgers. Acties die in de privésfeer plaatsvinden, vallen hier niet onder.

Politieke Participatie IV: Politiek gemotiveerde non-politieke activiteit
Inspanningen die onder de laatste vorm vallen, richten zich niet op politieke actoren of de gemeenschap, maar zijn wel politiek gemotiveerd. Voorbeelden hiervan zijn bijvoorbeeld het dragen van kleding dat verwijst naar een standpunt ten aanzien van een maatschappelijke kwestie en het boycotten van een product(groep).

Figuur 1. Versimpelde weergave van Van Deth's vormen van politieke participatie (Ohme, de Vreese & Albæk (2018)

2.2. Factoren die een rol spelen bij politieke participatie

Het Civic Voluntarism Model (CVM) van Verba, Schlozman en Brady (1995) gaat ervan uit dat de mate waarin iemand doet aan politieke participatie afhangt van drie hoofdfactoren:

Kunnen

De eerste factor betreft de hulpbronnen waarover een individu beschikt, zoals vrije tijd, geld, opleiding en *civic skills (*vaardigheden die nodig zijn om politiek te kunnen participeren, zoals schrijven, spreken of organiseren) (Verba et al., 1995). Uit onderzoek blijkt dat mensen met meer hulpbronnen vaker politiek actief zijn.

Willen

Naast het kunnen participeren, is ook van belang dat mensen willen participeren. De tweede factor binnen het CVM is de *psychologische betrokkenheid* bij politiek, wat onder meer tot uiting komt in politieke interesse en het gevoel van politieke effectiviteit (political efficacy). Mensen die het idee hebben dat hun stem telt en dat de politiek hen serieus neemt, zijn eerder geneigd om deel te nemen aan het politieke proces. Ook geldt dat hoe meer belangstelling iemand heeft voor politieke onderwerpen, hoe groter de kans is op deelname aan politieke activiteiten (CBS, 2024).

Netwerk

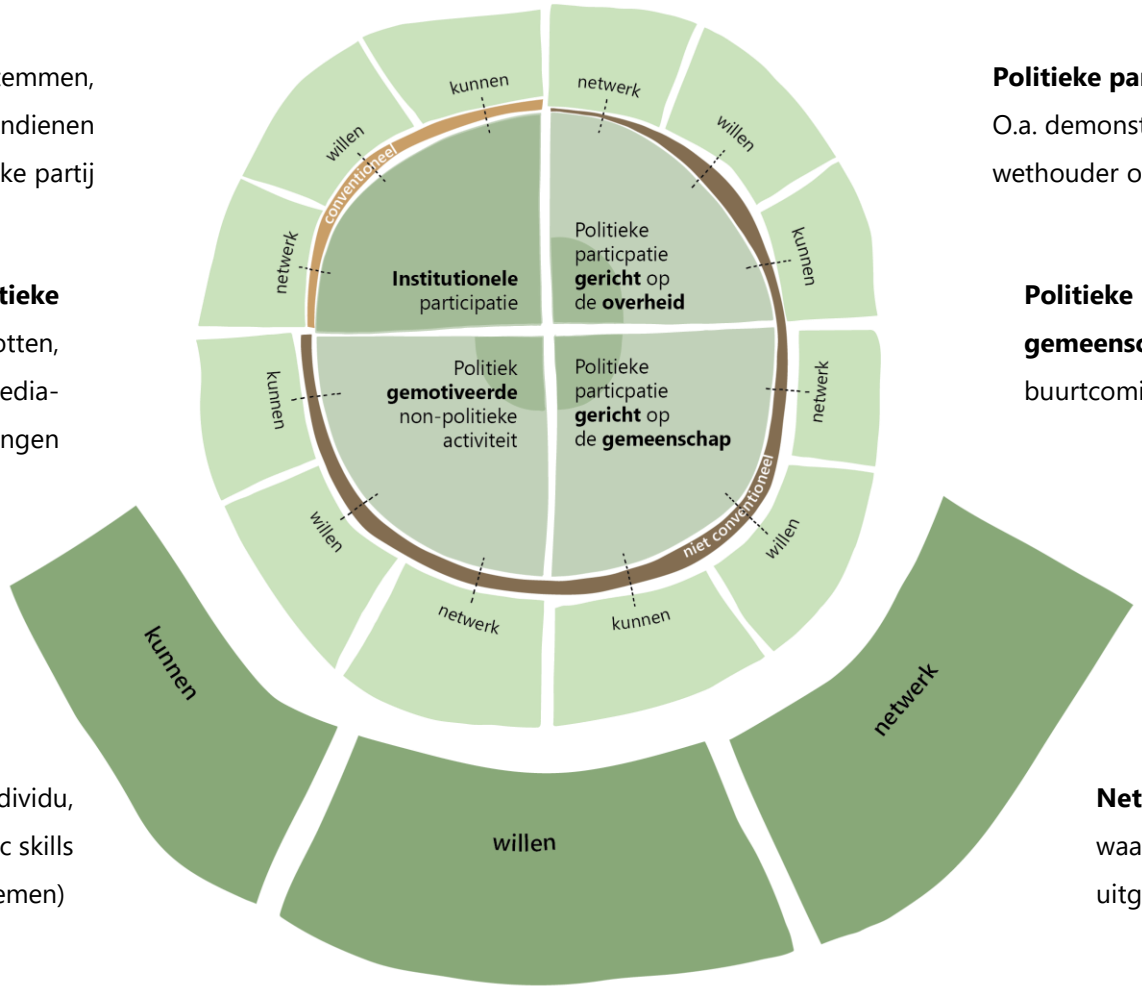
De derde factor heeft betrekking op sociale netwerken en het al dan niet 'gevraagd worden' om deel te nemen aan politieke activiteiten. Werkplekken, scholen, kerken en vrijwilligersorganisaties vormen sociale omgevingen waar politiek ter sprake komt en waar mensen gestimuleerd kunnen worden om zich maatschappelijk of politiek in te zetten (CBS, 2024).

2.3. Samenhang tussen vormen van politieke participatie en de factoren die maken of iemand politiek participeert

In het figuur op de volgende pagina is in een model de samenhang weergeven tussen de vormen van politiek-maatschappelijke betrokkenheid en de factoren die bepalen of iemand politiek participeert. Dit noemen we het *betrokkenheidsmodel*. De mate waarin iemand politiek participeert (in een of meer van de vier verschillende vormen) is afhankelijk van drie factoren: hulpbronnen (kunnen), motivatie (willen) en sociale netwerken (netwerk).

Institutionele participatie - O.a. stemmen, burgerpanels, participatie-avonden, indienen van petities, lid zijn van een politieke partij

Politiek gemotiveerde non-politieke activiteit - O.a. producten boycotten, politieke kleding dragen, socialmedia-uitingen

Politieke participatie gericht op de overheid - O.a. demonstreren, een brief schrijven aan een wethouder of raadslid

Politieke participatie gericht op de gemeenschap - O.a. buurtinitiatieven, buurtcomité

Kunnen – Hulpbronnen van het individu, zoals vrije tijd, geld, opleiding en civic skills (vaardigheden om effectief deel te nemen)

Willen – *Psychologische betrokkenheid* bij politiek, wat zich uit in politieke interesse, politieke kennis en het gevoel van *politieke efficacy* (het idee iets te kunnen beïnvloeden)

Netwerk – Sociale netwerken of organisaties waardoor mensen worden gevraagd of uitgenodigd om te participeren.

Figuur 2. Betrokkenheidsmodel

2.4. Selectie doelgroep veldwerk

Ter voorbereiding op het veldwerk *(zie hoofdstuk 4. Inwonersperspectief)* beantwoorden we de volgende vraag: *Welke doelgroepen of geografische gebieden hadden een lager percentage tijdens de laatste gemeenteraadsverkiezing dan andere groepen?*

De aanleiding van dit rekenkameronderzoek was de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2022. In de aanpak is toegelicht dat in dit onderzoek een bredere scope gehanteerd wordt dan de opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen, maar gelet op de initiële aanleiding kijken we voor de doelgroepbepaling van het veldwerk wel naar welke groepen inwoners waren oververtegenwoordigd in de groep niet-stemmers bij de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen.

Op wijk/-buurtniveau van Rijswijk zijn geen gegevens beschikbaar over het opkomstpercentage bij de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen. Wel is een landelijke analyse gedaan van de lage opkomst bij de gemeenteraads`-verkiezingen van 2022. Uit dit onderzoek*, de lokale niet-stemmer (*Boogers & de Blok (2022)*,* komt naar voren dat de kans op niet-stemmen groter was voor:

- Jongeren
- Inwoners met een meer praktische opleiding
- Inwoners met een huurwoning
- Inwoners met een migratieachtergrond
- Vrouwen
- Laag inkomen

Wat betekent dat voor dit onderzoek?

Het CBS houdt op buurtniveau verschillende gegevens bij (CBS – Cijfers op de kaart). Gelet op het feit dat jongeren, vrouwen, inwoners met een laag inkomen en opleidingsniveau, en inwoners met een huurwoning zijn oververtegenwoordigd in de groep niet-stemmers, hebben we op basis van de volgende gegevens van het CBS onderzocht in welke buurten in Rijswijk sprake is van uitschieters:

- Geslacht
- Leeftijdsgroepen
- Opleidingsniveau
- Inkomen
- Arbeidsparticipatie
- Herkomst
- Sociale zekerheid (% Inwoners met bijstand, arbeidsongeschiktheid, WW en AOW)
- Zorg (% jongeren in de jeugdzorg, % inwoners dat gebruikt maakt van de Wmo)

Op basis van deze gegevens zijn voor de eerste twee veldwerkdagen twee buurten geselecteerd waar de kans groot is dat er veel niet-stemmers wonen. Dit zijn de Ministerbuurt en Stervoorde. Voor het derde veldwerkmoment zijn de buurten Oud-Rijswijk en Leeuwendaal geselecteerd, waar de kans juist groot is dat de groep niet-stemmers ondervertegenwoordigd is. Bovenstaande gegevens zijn voor de geselecteerde buurten opgenomen in *bijlage 3 | geselecteerde buurten veldwerk*.

3. Inspanningen gemeente Rijswijk

3. Inspanningen gemeente Rijswijk

In dit hoofdstuk beantwoorden de tweede deelvraag: '*Wat doet de gemeente Rijswijk om inwoners betrokken te houden bij de gemeente en bij de samenleving van Rijswijk als geheel?*'

Er is een inventarisatie gedaan van de verschillende inspanningen die worden verricht. Daarvoor zijn verschillende documenten bestudeerd en interviews gehouden met ambtelijke vertegenwoordiging vanuit team Communicatie & Participatie, de griffie, het verkiezingsbureau en met de wethouder die participatiebeleid in de portefeuille heeft.

In dit hoofdstuk behandelen we achtereenvolgens de verschillende inspanningen. Eerst wordt steeds een beschrijving gegeven van de inspanningen. Het overzicht is niet volledig, maar geeft wel een beeld van de verscheidenheid aan inspanningen die worden geleverd. De inspanningen zijn in de tekst **rood gemarkeerd**. Daarna volgt een analyse. Aan het eind van het hoofdstuk worden de verschillende inspanningen geplot in het betrokkenheidsmodel**.**

3.1. Participatie

De gemeente Rijswijk zet actief in op het betrekken van inwoners door het faciliteren van participatie. Het team Communicatie & Participatie, dat onder het domein Bedrijfsvoering valt, speelt hierin een centrale rol. Het team bestaat uit woordvoerders, communicatieadviseurs en enkele specialistische medewerkers. Ieder beleidsdomein binnen de organisatie heeft een eigen communicatieadviseur als vast aanspreekpunt. In het gesprek met het team is aangegeven dat er momenteel sprake is van een overgangsfase. De rol van de communicatieadviseur wordt uitgebreid zodat deze ook als linking pin fungeert voor participatietrajecten.

Participatiebeleid

Het gemeentelijke participatiebeleid, vastgesteld op 24 september 2024, beschrijft de uitgangspunten voor **participatieprocessen**. Kern van dit beleid is dat participatie maatwerk vraagt en afhankelijk is van de context. In het beleid wordt daarnaast ingegaan op de rolverdeling tussen de gemeenteraad, het college en de ambtelijke organisatie bij participatie-trajecten.

Het beleid omvat handvatten om per traject keuzes te kunnen maken. De belangrijkste instrumenten uit het beleid zijn:

- Afwegingskader: Dit is een zesstappenplan dat richting geeft aan het ontwerp van participatietrajecten. De stappen omvatten het formuleren van het beleids- of projectdoel, het bepalen van de impact, het vaststellen van doel en vorm van participatie, het afwegen van randvoorwaarden, de afstemming met bestuurders en volksvertegenwoordigers, en het opstellen van een startdocument participatie.

- Format participatieplan: Dit is een vast format waarin de opzet van het traject kan worden uitgewerkt, inclusief doelgroep- en stakeholderanalyse, in te zetten instrumenten, planning en begroting, en afspraken over terugkoppeling en evaluatie.
- Evaluatiestandaard: Dit is een vast evaluatieformat dat beoogt dat participatietrajecten op uniforme wijze worden geëvalueerd, zodat uitkomsten goed vergelijkbaar zijn en ervaringen beter gedeeld kunnen worden.

Voortgang uitvoering participatiebeleid
De raad is middels een raadsinformatiebrief (3 juni 2025) geïnformeerd over de stand van zaken van het participatiebeleid. In de brief worden de verschillende participatie-instrumenten aangehaald. De belangrijkste punten zijn uit de voortgangsbrief zijn:

- Er zijn verkenningen gedaan naar verschillende, nieuwe participatie-instrumenten:
  - **Digitaal stadspanel**: Rijswijk heeft een **online participatieplatform samen.rijswijk.nl.** Op dit platform kunnen inwoners van Rijswijk zich aanmelden voor de verschillende participatietrajecten. In 2025 wordt dit platform uitgebreid met een digitaal stadspanel. Hiermee worden inwoners maandelijks bevraagd via korte online vragenlijsten over uiteenlopende onderwerpen. De ervaringen met het stadspanel worden gebruikt voor verdere doorontwikkeling van digitale participatie en voor een verkenning naar de toepasbaarheid van een **burgerberaad** in Rijswijk.
  - **Wijkbudgetten**: Op basis van onderzoek bij andere gemeenten zijn drie opties verkend:
    1. Wijkbudgetten met regiegroepen van bewoners: dit is inhoudelijk kansrijk, maar op dit moment financieel en organisatorisch niet haalbaar.
    2. **Online stemmen op bewonersinitiatieven**: wordt als haalbaar gezien en wordt in de tweede helft van 2025 als pilot uitgevoerd. Bewoners kunnen initiatieven indienen via samen.rijswijk.nl en via stemrondes bepalen welke drie voorstellen (maximaal € 10.000 per initiatief) worden uitgevoerd.
    3. Uitbreiden **Loket Stadskracht**: vanaf 2026 wordt het budget verhoogd naar € 50.000 om meer en grotere initiatieven mogelijk te maken.

- Jongerenparticipatie: Het specifiek betrekken van de jeugd bij participatie wordt gedaan middels de volgende inspanningen:
  1. **Kinderrechtenambassadeurs**: deze worden jaarlijks benoemd sinds 2016. Zij vervullen naast een ceremoniële rol, bijvoorbeeld door het voordragen van een zelfgeschreven gedicht tijdens de Dodenherdenking, ook een adviserende rol.

2. **Betrekken van praktische opgeleide jongeren**: Via Speaking Minds worden (sinds de Kadernota jeugd en onderwijs 2021/2022) praktische opgeleide jongeren tussen de 14 en 17 jaar van een Rijswijkse vmbo opleiding betrokken bij het gemeentelijk beleid.
3. **Online jongerenparticipatie**: Met stichting Epic Youth wordt samengewerkt aan online jongerenparticipatie, bijvoorbeeld middels een onderzoek over de opkomst van jongeren bij de gemeenteraadsverkiezingen.
4. Samenwerking met de raad: Er is onderzocht is of er een wens was een raadswerkgroep te starten, met als opdracht nagaan op welke wijze de gemeenteraad het beste kan worden meegenomen in de ontwikkelingen op het gebied van jongerenparticipatie en dit vervolgens te organiseren. Hier bleek geen behoefte aan te zijn. Wel wordt een **gezamenlijke inspiratiebijeenkomst** georganiseerd.
5. Input vanuit jongeren zelf: Er wordt inzichtelijk gemaakt welke wens jongeren zelf hebben als het gaat om participatie. De input wordt getoetst bij een bredere groep jongeren tijdens een **brainstormbijeenkomst** (eind 2025).
6. **Pilot jongerenbudget**: Er wordt gestart met een pilot voor initiatieven voor en door jongeren. Hiervoor wordt €25.000,- beschikbaar gesteld vanuit het binnen de begroting beschikbare bedrag voor jeugdparticipatie.
7. Verdere verkenning: Er is een verkenning gestart naar de mogelijkheden om inclusieve en betekenisvolle jongerenparticipatie verder uit te bouwen.

- Het bestaande **participatieplatform Samen.Rijswijk** wordt doorontwikkeld. Het participatieplatform biedt mogelijkheden om de gewenste uitbreiding van overheidsparticipatie digitaal te ondersteunen. Vaak ontstaan initiatieven op wijkniveau. Daarom was de wens om op het participatieplatform inwoners naar woonwijk te kunnen segmenteren. Inmiddels kunnen bewoners op het platform aangeven in welke woonwijk zij woonachtig zijn.

- Er wordt gemonitord wat mogelijkheden zijn om participatie effectief in te zetten. Begin 2026 wordt de raad opnieuw geïnformeerd over de voortgang en de ervaringen opgedaan in 2025.

De huidige uitvoeringsagenda loopt tot en met 2026. Uit de raadsinformatiebrief blijkt dat er wordt gewerkt aan verschillende acties. Kansen en mogelijkheden voor participatie worden in kaart gebracht en waar nodig worden hiervoor budgetten gereserveerd. Team Communicatie & Participatie heeft aangegeven dat de raad begin 2026 opnieuw per brief wordt geïnformeerd over de stand van zaken. De acties die verder uitgewerkt of doorontwikkeld (moeten) worden zullen in een nieuwe uitvoeringsagenda worden opgenomen.

3.2. Communicatie

De gemeente levert op het gebied van communicatie verschillende inspanningen die raken aan het bevorderen van politieke participatie.

Organisatie

Zoals eerder geschetst is er vanuit het team Communicatie & Participatie voor ieder domein een communicatieadviseur. Deze adviseur is het aanspreekpunt voor inhoudelijk verantwoordelijken, zoals projectleiders, beleidsmedewerkers of financieel adviseurs.

Communicatiebeleid (2024-2026)

In dit beleidskader staat uitgewerkt hoe de gemeente Rijswijk wil communiceren met inwoners, ondernemers en andere (maatschappelijke) partners. Een belangrijk speerpunt in het communicatiebeleid is de inzet op inclusieve communicatie, bijvoorbeeld door aandacht te hebben voor laaggeletterdheid. Het beleid wordt na 2026 herijkt en wordt waar nodig geactualiseerd op basis van trends en ontwikkelingen binnen het vakgebied communicatie, binnen overheidscommunicatie in het bijzonder, in de stad en in de samenleving. Het communicatiebeleid bevat een breed scala aan communicatiemiddelen en – kanalen.

Strategie Publieke Dienstverlening Rijswijk (2022-2027)

Rijswijk kent ook een Strategie Publieke Dienstverlening. In de onderliggende uitvoeringsplannen lezen we dat er voor de publieke dienstverlening onder andere wordt ingezet op:

- Het verbeteren van de telefonische bereikbaarheid.
- Het verkorten van afhandelingstermijnen door kanaalsturing.
- Vergaande digitalisering.
- Gedrag en cultuur.

Raadscommunicatie

In het communicatiebeleid staat het uitgangspunt dat de griffie verantwoordelijk is voor de communicatie vanuit de raad. De raad communiceert op basis van haar eigen communicatievisie en –plannen, en gebruikt haar eigen kanalen. Het team Communicatie & Participatie stemt hierover af met de raadsgriffie. Uit het gevoerde gesprek met de griffie zijn de volgende inspanningen naar voren gekomen:

- **Gast van de Raad:** Op 8 november 2022 heeft de raad de motie ‘Inwoners uitnodigen voor raadsvergaderingen’ aangenomen. Sindsdien kunnen inwoners van Rijswijk zich aanmelden als Gast van de Raad. Op een aantal avonden in het jaar kunnen inwoners (maximaal vijf per keer) voorafgaand aan de raadsvergadering in gesprek met twee raadsleden die uitleggen hoe de gemeenteraad en de gemeenteraadsverkiezingen werken. Vervolgens kunnen ze (een deel van) de raadsvergadering bijwonen en op de foto met de burgemeester. Uit de gevoerde gesprekken is naar voren gekomen dat de reacties op het initiatief overwegend positief zijn, zowel vanuit de ‘Gasten’ als de raadsleden. Gast van de Raad zit tot het eind van 2025 vol en er is een wachtlijst voor de eerste vergaderingen van 2026.

- **Politiek Actief voor de gemeente:** Dit is een gratis cursus, gegeven door de burgemeester, waar inwoners op drie momenten uitleg krijgen over hoe het gemeentebestuur werkt, hoe beleid tot stand komt, hoe je als inwoner (of toekomstig raadslid) invloed kunt uitoefenen en hoe je je kunt voorbereiden op een rol bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2026. Vanuit de griffie is aangegeven dat Politiek Actief goed wordt bezocht. Er wordt voor de lopende cursus gebruik gemaakt een evaluatieformulier om ervaringen met de cursus te verzamelen.
- **Democracity:** Een programma vanuit ProDemos, waar kinderen door middel van een spel kennis maken met de lokale politiek en vragen kunnen stellen aan de burgemeester, wethouders en/of raadsleden.
- **Schoolbezoeken**: Vanuit de griffie worden schoolbezoeken georganiseerd voor het voortgezet onderwijs.
- **Raadsplein:** Op het digitale raadsplein staat informatie over de gemeenteraad en hoe inwoners bijvoorbeeld kunnen inspreken. In het gesprek met de griffier en de communicatie- en participatieadviseur is aangegeven dat het Raadsplein een platform moet worden waar alle informatie op komt te staan.

3.3. Adviesraden en commissies

We zien dat er verschillende adviesraden en commissies zijn, die de belangen van de Rijswijkse inwoners behartigen door gevraagd en ongevraagd advies te geven aan het college van burgemeester en wethouders over het gemeentelijk beleid. De leden van deze adviesraden en commissies zijn woonachtig en/of werkzaam in Rijswijk en actief in maatschappelijke organisaties of op een andere manier deskundig op een of meerdere gebieden waarover zij adviseren. Rijswijk heeft de volgende adviesraden:

- **Adviesraad Sociaal Domein**: onderwerpen als persoonsgebonden budget, Wet maatschappelijke ondersteuning, werk en inkomen, sociale werkvoorziening, schuldhulpverlening, jeugdhulp en thema's die hiermee te maken hebben zoals veiligheid en wonen.
- **Adviesraad Energietransitie:** Het gaat hierbij bijvoorbeeld om onderwerpen als isolatie, communicatie met de inwoners, Wijkuitvoeringsplannen, opwekking van duurzame elektriciteit en de warmtetransitie.
- **Commissie KunstRuimte:** Deze commissie adviseert het college onder andere over het kunstbeleid in de openbare ruimte en over het gemeentelijk kunstbezit. Het gaat daarbij om nieuwe kunstwerken die de gemeente realiseert in de buitenruimte, het onderhoud van bestaande kunstwerken en de verwijdering en/of verplaatsing van kunstwerken.

3.4. Subsidiemogelijkheden

Rijswijk kent ook verschillende subsidiemogelijkheden die raken aan politieke participatie. Dit zijn:

- **De idee-cheque**: Deze cheque is er om bewoners meer te betrekken bij de buurt en actief in te zetten voor de leefbaarheid van de buurt en kan worden aangevraagd voor een bedrag van maximaal €400. De cheque kan worden ingezet voor het verbeteren van sociale samenhang in de wijken en buurten, het leveren van een positieve bijdrage aan de leefbaarheid in de wijken en buurten en tot slot samenwerking op de thema's veiligheid, saamhorigheid, gezondheid, eenzaamheid, jeugd en verkeer.
- **Subsidie voor wijkfeesten**: Deze subsidie is er om bewoners te ondersteunen bij het organiseren van wijkfeesten, wat bijdraagt aan het betrekken van inwoners bij de buurt en zodat bewoners zich actief inzetten voor de leefbaarheid van de buurt.

3.5. Verkiezingen

Specifiek rondom de verkiezingen zien we verschillende inspanningen die inwoners in staat stellen en aanmoedigen om te stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen.

Verkiezingsbureau

Het verkiezingsbureau van de gemeente Rijswijk organiseert rondom verkiezingen diverse activiteiten en zet diverse (communicatie)middelen in om de opkomst te bevorderen en inwoners te betrekken bij de verkiezingen. Er worden **informatieavonden** voor inwoners georganiseerd, en via **brieven**, waaronder een begeleidende brief bij de stempas, ontvangen kiezers informatie over het stemmen. Daarnaast wordt gericht gebruikgemaakt van **socialmediakanalen**, met extra aandacht voor jongeren als doelgroep.
Om specifieke groepen te betrekken, worden verschillende initiatieven ingezet. Zo ontvangen jongeren en ouderen uitnodigingen voor een **ontbijt met de burgemeester**. Inwoners die voor het eerst mogen stemmen, krijgen een **persoonlijke brief van de burgemeester** en ontvingen bij eerdere verkiezingen een **boekje over het belang van stemmen**. Voor de komende verkiezingen wordt gewerkt aan het idee voor een **aangepast ingericht stembureau speciaal voor jongeren.**

Ook op het gebied van **toegankelijkheid** worden inspanningen verricht. Zo is elk stembureau toegankelijk voor mindervaliden, is er een tolk gebarentaal beschikbaar en is er een stembiljet en kandidatenlijst in braille voorzien voor slechtzienden en blinde mensen. Ook kunnen inwoners met een niet-zichtbare beperking gebruikmaken van een *Hidden Disability Sunflower*. Dit is een telefoonkoord, waarmee zij discreet om hulp kunnen vragen. Daarnaast worden bij stembureaus ook mensen met een beperking ingezet als medewerker, onder begeleiding van een ander stembureaulid.

Griffie
Ook vanuit de griffie worden in aanloop naar de verkiezingen inspanningen verricht. Deze zijn zowel gericht op het informeren van kiezers als op het ondersteunen van de democratische processen. Voor iedere verkiezings-periode wordt een apart communicatieplan opgesteld.
Een belangrijk middel is de **verkiezingskrant**, waarin de deelnemende partijen worden voorgesteld met portretten en profielen. Op deze manier kunnen inwoners zich vooraf verdiepen in de standpunten en gezichten achter de partijen. Daarnaast worden vanuit de griffie **verkiezingsdebatten** georganiseerd.

In de periode 2018-2022 zijn verschillende initiatieven ondernomen om de opkomst te bevorderen, waaronder **gastlessen op scholen**, **gerichte activiteiten voor achterstandsgroepen** en het **opzetten van alternatieve stembureaus**. Vanuit de griffie is aangegeven dat het effect op de opkomst beperkt was en lastig bleek te meten. De opkomst bij deze verkiezingen was lager dan voorheen. Op deze initiatieven wordt bij de aankomende verkiezingen niet meer ingezet.

Een andere inspanning die vanuit de griffie is benoemd, betreft de aandacht die bij de start van een nieuwe raadsperiode wordt besteed aan de volksvertegenwoordigende rol die raadsleden hebben te vervullen. Een breder herkend aandachtspunt, het zwaartepunt in hoe deze rol wordt ingevuld, ligt vooral op het voeren van het politieke debat tussen partijen. Er wordt ook een gezamenlijke verantwoordelijkheid gezien om gezamenlijk, over partijgrenzen heen, het belang van stemmen en de lokale democratie uit te dragen.

3.6. Analyse

We zien dat zowel ambtelijk, bestuurlijk als vanuit de raad zichtbaar belang wordt gehecht aan politieke participatie. Dit blijkt uit de gevoerde gesprekken en de vele verschillende inspanningen die we zijn tegengekomen. We zien daarbij vooral veel aandacht voor **institutionele participatie** (acties die plaatsvinden binnen de politieke arena, en zich bijvoorbeeld richten op het bevorderen van stemmen en deelname aan formele participatie).

Participatie

Dit zien we bijvoorbeeld terug in het participatiebeleid en de verschillende instrumenten die daaruit voortvloeien (waaronder het online participatie-platform en kinderrechtenambassadeurs), waarmee wordt gefaciliteerd dat inwoners mee **kunnen** en **willen** doen aan institutionele participatie. Dit geldt ook voor de adviesraden en commissies, waarin inwoners actief worden uitgenodigd om advies te geven over het gemeentelijk beleid. Op de gemeentelijke website lezen we bijvoorbeeld dat ambtenaren de Adviesraad Energietransitie steeds vaker bij plannen betrekken en geregeld langskomen bij vergaderingen om met de leden in gesprek te gaan.

Op het gebied van participatie zien we ook expliciet de betrokkenheid van de gemeenteraad terug. Deze uit zich, naast het vaststellen van het participatiebeleid bijvoorbeeld in de motie 'Wijkbudgetten' (juli 2022), waarin het college wordt verzocht om te onderzoeken hoe wijkbudgetten geïntegreerd kunnen worden in het participatiebeleid. En met het aangenomen amendement "Jeugd een stem in Rijswijk!" (juli 2023) op de halfjaarrapportage van 2023, is als passage toegevoegd dat vooruitlopend op het nieuwe participatiebeleid al wordt ingezet op het versnellen van het betrekken van de jeugd bij onderwerpen die de gemeente raken. Het is positief om te zien dat er met veel verschillende vormen van participatie wordt geëxperimenteerd, waarbij expliciet aandacht is voor het bereiken van jongeren, en dat evaluatie (richting de raad) plaatsvindt.

Verkiezingen

De aandacht voor **institutionele participatie** zien we ook terug op de inspanningen die worden geleverd om ervoor te zorgen dat inwoners **willen** en **kunnen** stemmen. Vanuit het verkiezingsbureau en de griffie wordt veel gedaan om inwoners uitleg te geven over hoe de verkiezingen werken, waarom deze van belang zijn en waar je op moet letten als je gaat stemmen. Zo verzorgt de griffie, sinds de aangenomen motie 'Inwoners uitnodigen voor raadsvergaderingen' (8 november 2022), dat inwoners van Rijswijk zich kunnen aanmelden als Gast van de Raad, waar inwoners een raadsvergadering kunnen bijwonen en uitleg krijgen over hoe de gemeenteraad en verkiezingen werken.

Communicatie

Ook op het gebied van communicatie zien we inspanningen die ervoor zorgen dat inwoners politiek **kunnen** participeren.

Er is communicatiebeleid en een Strategie Publieke Dienstverlening, waarin expliciet aandacht is voor inclusieve communicatie en dienstverlening. De raadscommunicatie, georganiseerd vanuit de griffie, draagt er ook aan bij dat inwoners weten hoe de lokale politiek werkt, wat het **willen** en **kunnen** participeren versterkt.

Aandachtspunten

Op basis van de gevoerde gesprekken en bestudeerde documenten zien we enkele aandachtspunten. We zien minder inspanningen die zich richten op de andere vormen van participatie. Zo is er in de inspanningen vanuit de gemeente minder aandacht voor politieke participatie **gericht op de gemeenschap.** Wel zijn er verschillende opties voor wijkbudgetten verkend en zijn er subsidies voor het bevorderen van de leefbaarheid van de buurt, maar structurele aandacht voor deze vorm van participatie en het versterken van **netwerken** tussen bewoners onderling, is beperkt.

Het is te begrijpen dat, gelet op de rol die de gemeente speelt, vooral ingezet wordt op vormen van institutionele participatie. Maar we zien veel verschillende partners die actief zijn in de gemeente en in contact staan met een grote groep inwoners, waaronder Stichting RijswijkBuitengewoon, Bewonersvereniging Rijswijk, Stichting de Blauwe Parel, Wij zijn Rijswijk Wonen, Welzijn Rijswijk en Buurtvereniging de Drassige Driehoek. Samenwerking met het brede scala aan maatschappelijke partners kan meer **politieke participatie gericht op de gemeenschap** aanjagen en een bijdrage leveren aan het **netwerk** van inwoners. Daarvoor is het wel belangrijk dat de gemeente zichtbaar is in de maatschappij. Dit geldt zeker voor de buurten die minder goed ‘georganiseerd’ zijn en bijvoorbeeld geen bewonersorganisatie hebben (op de website van Rijswijk Doet zien we dat er buurt- en bewonersorganisaties actief zijn in de Bomenbuurt, de Hoek, Muziekbuurt, Strijp, Steenvoorde en Oud Rijswijk).

Dit is een ervaren knelpunt. Team Communicatie & Participatie geeft aan beperkt zichtbaar en aanwezig te kunnen zijn in de wijken sinds de wegbezuiniging van de functie van gebiedsregisseur in 2024. Deze functionarissen vervulden een schakelrol tussen de gemeente en buurten, en hun taken zijn niet door andere functies opgevangen. Dit bemoeilijkt de verbinding met bewoners en maatschappelijke partijen, die nu zelf rechtstreeks contact moeten leggen met de betreffende beleidsafdelingen.

Uit de verschillende gevoerde gesprekken komen het knelpunt van beperkte capaciteit en middelen naar voren. Het team Communicatie & Participatie ervaart dat er een brede behoefte is aan het opzetten van participatietrajecten, maar niet aan de gehele behoefte kan voldoen. De beschikbare formatie biedt beperkt de mogelijkheid biedt om in te spelen op kansen en initiatieven.

Daarbij ziet team Communicatie & Participatie dat de ambtelijke organisatie soms nog worstelt met de vraag welke participatievorm passend is, op welk moment in het proces participatie moet plaatsvinden en hoe de uitkomsten worden benut. De inzet van het nieuwe afwegingskader helpt hierbij, maar het consequent toepassen hiervan heeft nog tijd nodig.

Een extra aandachtspunt daarbij is dat participatie op dit moment versnipperd is belegd binnen de organisatie. Zo worden vanuit het sociaal domein de subsidies verstrekt aan bewonersorganisaties en worden groeninitiatieven gefaciliteerd vanuit stadsbeheer. Dit geeft het risico dat inwoners een gefragmenteerde ervaring hebben en dat kansen voor samenhangende trajecten worden gemist. We zien wel dat het team Communicatie & Participatie beoogt hierin meer samenhang te brengen, door de communicatieadviseurs ook een rol als linking pin voor participatietrajecten te geven.

Het knelpunt van beperkte personele en financiële capaciteit wordt ook herkend vanuit het verkiezingsbureau. De medewerkers ervaren dat dit het lastig maakt om te experimenteren met nieuwe inspanningen die mogelijk opkomstbevorderend zijn. Wat daarbij een extra complicerende factor is, is dat de bijdrage van de geleverde (of te leveren) inspanningen aan een toe- of afname van politieke participatie, lastig inzichtelijk te maken is. Dit geldt voor alle inspanningen die worden geleverd. Het blijft daarom belangrijk om bij het evalueren van inspanningen ook het perspectief van de doelgroep te betrekken.

Aan de ene kant zien we dus veel aandacht en steun voor verschillende vormen van politieke participatie, vooral gericht op institutionele participatie. Op de volgende slide zijn de verschillende inspanningen van de gemeente geplot in het betrokkenheidsmodel. Daarin is te zien dat de meeste aandacht is voor het stimuleren van institutionele participatie.

In de praktijk wordt ervaren dat het breed inzetten op participatie lastig is, door bijvoorbeeld beperkte personele en financiële capaciteit bij het verkiezingsbureau en team Communicatie & Participatie en het wegbezuinigen van de gebiedsregisseurs.

Het is begrijpelijk dat in tijden van schaarse middelen lastige keuzes moeten worden gemaakt. Wanneer het vergroten van inwoner-betrokkenheid echter als belangrijk wordt gezien, vraagt dit om het beschikbaar stellen van voldoende middelen om deze ambitie te realiseren. Indien dit niet mogelijk is, kan het nodig zijn de ambities bij te stellen.

Ontbijt met de burgemeester

Participatieprocessen

Gezamenlijke inspiratiebijeenkomst

Informatiebrieven

Digitaal stadspanel

Politiek Actief voor de Gemeente

Adviesraden en commissies

Verkiezingskrant

Kinderrechtenambassadeurs

Verkiezingsdebatten

Pilot jongerenbudget

Online participatieplatform samen.rijswijk.nl

Toegankelijkheid op stembureaus

Betrekken van praktische opgeleide jongeren

Gast van de Raad

Raadsplein

Gastlessen op scholen

Schoolbezoeken

Online jongerenparticipatie

Brainstormbijeenkomst

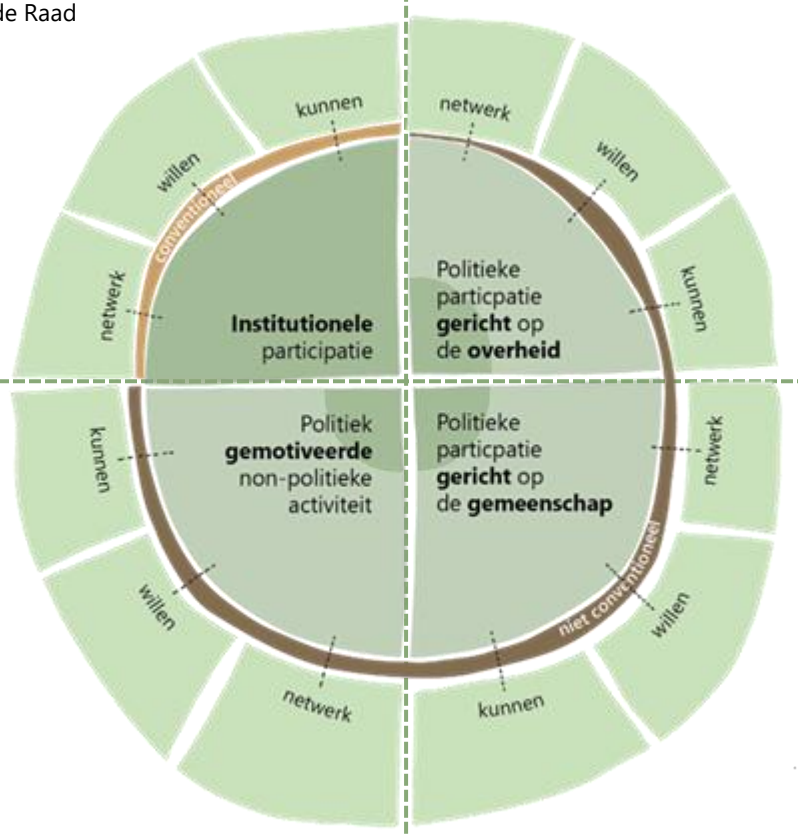
Burgerberaad

Democracity

Informatieavonden

Loket Stadskracht

Aangepast ingericht stembureau speciaal voor jongeren

Subsidie voor wijkfeesten

Faciliteren bewonersinitiatieven

De idee-cheque

Figuur 3. Overzicht inspanningen gemeente Rijswijk

4. Inwonersperspectief

4. Inwonersperspectief

In dit hoofdstuk beantwoorden de derde deelvraag: *'Hoe beleven en praktiseren inwoners hun politiek-maatschappelijke betrokkenheid in Rijswijk?'* Om de deelvraag te kunnen beantwoorden, zijn we de straat opgegaan om met inwoners in gesprek te komen.
In totaal is met 59 inwoners van Rijswijk gesproken.

4.1 Toelichting methode

Om goed antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag en bovenstaande deelvraag, zijn we op pad gegaan naar drie verschillende plekken in Rijswijk. Daar hebben we op straat gestaan met attributen die de nieuwsgierigheid van mensen opwekte. Het omvatte een grote bingo-kaart met daarop 24 manieren waarop je politiek-maatschappelijk actief kan zijn – in lijn met het betrokkenheidsmodel. Daarnaast hadden we drie borden bij ons: 'Bingo', 'Ik wil dat dingen veranderen' en 'Ik wil dat dingen blijven zoals ze zijn.' Dit om de aandacht te trekken. En dat werkte, een deel van de inwoners die we gesproken hebben, kwam uit zichzelf naar ons toe. We begonnen het gesprek vaak met de vraag: 'We zijn benieuwd naar hoe mensen in Rijswijk politiek-maatschappelijk actief zijn, welke van deze acties heeft u wel eens gedaan?' Vanuit daar vervolgden we het gesprek vanuit oprechte nieuwsgierigheid. Geen vast omlijnde enquêtes, maar goed luisteren, observeren, doorvragen en samen met de gesprekspartners onderzoeken wat voor hen belangrijk is. De straatgesprekken hadden het doel om een dieper begrip te krijgen van de ervaringen, gevoelens, behoeften en perspectieven van inwoners. De gespreksleidraad is opgenomen in *Bijlage 3 | Gespreksleidraad veldwerk*.

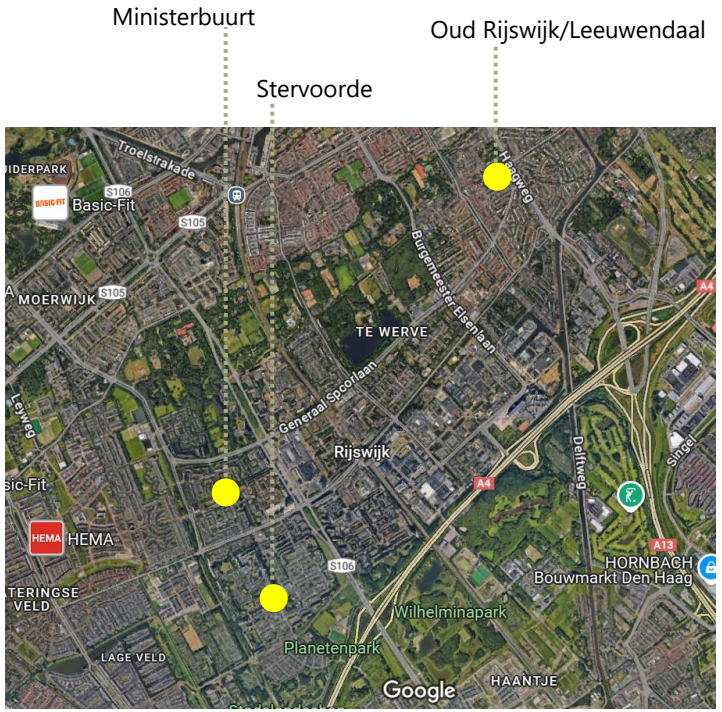
Van alle gesprekken hebben we, na het gesprek, aantekeningen gemaakt. Deze data is geanalyseerd en gedestilleerd tot belevingsthema's en een antwoord op de deelvraag: *'Hoe beleven en praktiseren inwoners hun politiek-maatschappelijke betrokkenheid in Rijswijk?'*

<u>Wie hebben we gesproken?</u>

We zijn drie dagen op pad geweest. Iedere dag in een andere wijk: Stervoorde, Oud Rijswijk/Leeuwendaal en de Ministerbuurt. Verdeeld over de dagen hebben we 59 mensen gesproken van heel jong (7 jaar) tot oud (80+). Het was een diverse groep: cultureel, sociaaleconomisch, inwoners die al lang en nog maar net in Rijswijk wonen, en politieke voorkeur (voor hoe ver het ter sprake kwam). Daarbij spraken we een flink aantal niet-stemmers, maar we hebben ook wel-stemmers gesproken.

<u>Hoe hebben we het ervaren?</u>

De gesprekken varieerden van lengte. We waren positief verrast hoeveel mensen lang met ons in gesprek wilden blijven. Het is een onderwerp dat leeft. Het is goed gelukt om niet in de inhoud van vraagstukken of in politieke voorkeuren verzand te raken, maar echt met elkaar te spreken over 'wat je aan activiteiten doet en waarom'. Hierdoor konden we wegblijven bij het gesprek over wat iemand ergens van vindt, aangezien dat niet de focus van dit onderzoek is. Aan het einde van de gesprekken gaf een aantal inwoners ons terug dat dit type contact juist nu prettig is in tijden waar er veel politieke spanningen spelen.

Bingokaart

Inwoners met wie we in gesprek gingen, stemden op de grote bingokaart: ‘welke activiteiten onderneem jij of heb je ooit ondernomen?’ Het vormde het startgesprek met hen. De kaart is niet uitputtend, want het werd niet als enquête gebruikt, maar als visueel ondersteuning om met elkaar te zien hoe groot de variëteit is waarop je actief kan zijn. De bingokaart laat wel, als een warmtekaart, zien waar de meeste energie van inwoners op zit.

4.2 Praktiseren

Als we de output van de straatgesprekken op het model plotten, zou dit eruit zien als in figuur 4. Het laat de verhoudingen zien van welke type activiteiten door de inwoners het meest zijn benoemd. Hierbij zijn activiteiten die vallen onder institutionele participatie verreweg het meest benoemd. Deze categorie werd opgevolgd door politieke participatie gericht op de overheid. De overige twee categorieën kwamen wat minder vaak aan bod.

<u>Institutionele participatie</u>

Van alle politiek-maatschappelijke activiteiten die men kan ondernemen, kwam *stemmen bij de landelijke verkiezingen* het vaakst naar voren, opgevolgd door *stemmen bij de gemeentelijke verkiezingen*. *Naar een participatieavond gaan* kwam een aantal keer voorbij, en *meedenken aan de omgevingsvisie* tweemaal.

<u>Politieke participatie gericht op de overheid</u>

In deze categorie werd het *tekenen van een handtekeningenactie* het vaakst benoemd, vanwege de laagdrempeligheid ervan. Het betrof hierbij vaak landelijke handtekeningenacties. Daarnaast kwam ook het *meedoen aan een demonstratie* een aantal keer in de gesprekken voorbij.

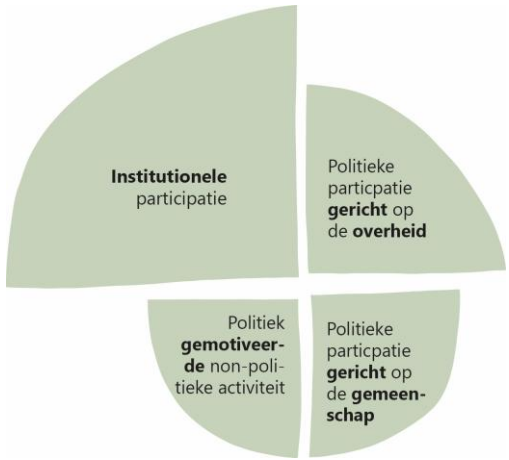
<u>Politieke participatie gericht op de gemeenschap</u>

Bij *meedoen of opzetten van een buurtinitiatief* werden door inwoners uit Rijswijk alleen sociaal gedreven initiatieven benoemd, zoals het organiseren van een buurtbarbecue.

<u>Politieke participatie gericht op de gemeenschap</u>

Door een klein aantal mensen werd benoemd dat zij wel eens bepaalde producten, merken of winkels *boycotten* vanuit politieke overwegingen.

Verder viel op dat *Meedoen aan een debatavond* door geen enkele inwoner werd aangegeven als een activiteit waar ze wel eens aan mee hebben gedaan. En tot slot, activiteiten die werden benoemd, maar niet op onze bingokaart stonden, waren meedoen aan een (maatschappelijke) boekenclub als een manier om in een veilige setting ook confronterende gesprekken te kunnen voeren, en het inspreken bij een raadsvergadering.

Figuur 4. Het betrokkenheidsmodel aangepast op basis van de straatgesprekken. Waar ligt de zwaarte in de gesprekken?

Plekken van meningsvorming

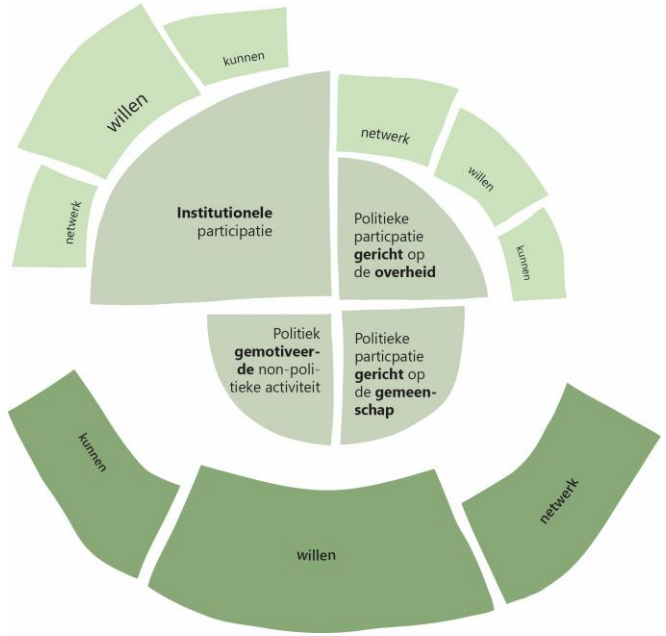
Als inwoner kan je concrete politiek-maatschappelijke acties ondernemen, maar er zijn ook plekken waar je aan meningsvorming doet. Daarover benoemden inwoners vaak dat zij *met vrienden of bekenden praten over (lokale) politiek* en dat ze het *(lokale) politieke nieuws volgen*. In die laatste categorie werd de lokale krant het vaakst benoemd als belangrijke bron.

''Ik volg wat er lokaal gebeurt, of wat er speelt omdat het zo'n diverse stad is en ik wil weten wat er buiten mijn bubbel gebeurd.''

Hierbij maakte het niet uit of iemand wel of niet ging stemmen. Ook veel inwoners die niet (meer) stemden, spraken wel met vrienden of familie over de politiek en hielden vaak ook het politieke (lokale) nieuws in de gaten.

4.3 Kunnen-willen-netwerk

Wat verder opviel tijdens de gesprekken is dat van de factoren die een rol spelen bij politiek-maatschappelijke betrokkenheid - *kunnen, willen en netwerk* - *willen* het verreweg het meest naar voren kwam om zowel niet, als wél in actie te komen. Dit zullen we verder uitdiepen in 4.4. Waarom zijn mensen actief?
En 4.5. Waarom zijn mensen niet actief?.

Figuur 5. Het betrokkenheidsmodel aangepast op basis van inzichten uit de straatgesprekken

4.4 Waarom zijn mensen actief?

In deze paragraaf bespreken we de inzichten vanuit de straatgesprekken met inwoners die beweegredenen deelden waarom ze *wel* politiek-maatschappelijke activiteiten ondernamen. Zoals eerder benoemd, kwam *stemmen bij de landelijke verkiezingen* het vaakst naar voren, opgevolgd door *stemmen bij de gemeentelijke verkiezingen*. Daarom verdiepen we in deze alinea eerst de verschillende beweegredenen waarom mensen wél (gaan) stemmen. We zijn de volgende categorieën tegen gekomen:

- 'Stemmen is de plicht en verantwoordelijkheid van jezelf als burger.'
- 'Stemmen is een verworven recht.' Dit gaat gepaard met het bewustzijn dat dat vroeger in Nederland niet voor iedereen zo was, of met het bewustzijn of de ervaring met dat het in andere landen niet zo is.
- 'Van mijn ouders meegekregen'. Het belang van stemmen is door de ouders meegegeven.
- 'Je mag niet klagen'. De overtuiging dat als je niet gaat stemmen, je ook niet mag klagen. Verkiezingen zijn hét moment om je stem te laten horen.
- 'Stemmen is belangrijk om zo ook het stille midden een stem te geven.'
- 'Stemmen is dé manier om invloed uit te oefenen.' *''Als je niet rijk bent of macht hebt, moet je actief zijn om je stem te laten horen.''*

Deze beweegredenen vallen allemaal onder *willen*. Het zijn persoonlijke overtuigingen die ervoor zorgen dat mensen gemotiveerd zijn om te gaan stemmen.

Verder kwam er nog tweemaal beweegredenen voorbij die raken aan *netwerk*. ''Mijn zus is raadslid geweest, dus dan raak je wel betrokken.'' en ''Mijn vriend is altijd erg met politiek bezig en neemt me daar dan in mee.''

Beweegredenen die raken aan *kunnen* zijn hier niet benoemd, wat niet gek is. Als mensen iets doen, zeggen ze niet vaak: 'ik doe het, omdat ik weet hoe het moet.'

Naast beweegredenen om te gaan stemmen tijdens de verkiezingen, kwamen ook beweegredenen en condities naar voren die betrekking hebben op een bredere betrokkenheid. Een reden om juist lokaal actief te zijn, is dat het de plek is waar je tastbaar verschil kan maken in je eigen leefomgeving. ''De gemeente is juist de plek waar je invloed kan hebben op je directe omgeving.''

Hierbij werd laagdrempeligheid een aantal keer benoemd als belangrijke conditie om mee te doen. Het ervaren van laagdrempeligheid geldt bijvoorbeeld voor het ondertekenen van een petitie, de nabijheid van een demonstratie, en via het scannen van een QR-code om input te geven voor de omgevingsvisie.

<u>Politieke betrokkenheid gaat stap voor stap</u>
Wat verder opvallend was, is dat bij inwoners die heel actief waren, de betrokkenheid vaak klein is begonnen en vanuit die eerste stap in de tijd groter en groter is geworden. Voorbeelden zijn: van (niet-actief betalend) lid worden bij een partij naar raadslid, van vrijwilligerswerk doen met betrekking tot een maatschappelijke opgave naar contact opnemen met een wethouder over dat onderwerp, van betrokken raken bij een buurtinitiatief naar een grote rol oppakken in de wijk.

4.5 Waarom zijn mensen niet (meer) actief?
In deze paragraaf bespreken we de inzichten vanuit de straatgesprekken met inwoners die beweegredenen deelden waarom ze *niet* (meer) politiek-maatschappelijk actief zijn. In deze eerste alinea verdiepen we de verschillende beweegredenen waarom mensen niet of niet meer gaan stemmen:

- Stemmen heeft geen zin, want er is geen verandering zicht- of voelbaar. ''Ik zie geen verschil in de wijk. Er is de afgelopen jaren niks gebeurd.''
- Weinig vertrouwen dat de politiek iets goeds voor hen of de wijk gaat betekenen.
- Afkeer hebben ten opzichte van de politiek vanwege de toon in de landelijke en/of lokale politiek. ''Er zijn te veel schreeuwers in de politiek.''

- Politieke partijen niet meer geloofwaardig vinden vanwege wisselend politiek gedrag. ''Partijen hebben geen kern meer.''

Tot slot had een aantal mensen vaak geen heldere uitleg waarom ze niet (meer) stemmen, ook niet als je erop doorvroeg. Het leek daarbij niet om een duidelijk intentionele keuze te gaan.

Deze beweegredenen vallen ook allemaal onder *willen*. *Willen* gaat over de bereidheid om politiek te participeren. Ook kwam het gevoel van *politieke efficacy* naar voren: de mate waarin burgers het idee hebben dat de politiek naar hen luistert en hun wensen serieus neemt.

Een enkele keer kwamen er redenen voorbij rondom *kunnen*. Iemand gaf aan niet te weten wanneer de gemeentelijke verkiezingen zijn, wel gaf hij aan landelijk te stemmen. Daarnaast vertelden twee inwoners die niet stemden dat ze niet bekend waren met de brief (met stembiljet) die je in je brievenbus krijgt.

En qua factoren die raken aan *netwerk* viel op dat als inwoners niet stemden, dat dat niet betekende dat hun kinderen of anderen in hun omgeving ook niet stemden. Inwoners die niet stemden hadden vaak mensen in hun omgeving die wel stemden.

Naast beweegredenen om niet te gaan stemmen tijdens verkiezingen, kwamen er ook beweegredenen en condities naar voren die betrekking hebben op (het ontbreken van) een bredere betrokkenheid. De beweegredenen daarover raakten aan 'te veel aan het hoofd hebben', niet weten waar je terecht kan. ''Ik wil wel iets doen aan het park, maar ik weet niet waar en hoe ik terecht kan.'' Of aan de manier waarop je actief kan zijn. "Het mag allemaal wel wat ludieker en gezelliger.''

Niet stemmen, wel sociaal actief

Wat verder opviel bij mensen die niet gingen stemmen, is dat zij vaak wel actief zijn in hun wijk of straat en een bijdrage leveren aan de sociale cohesie door voor kinderen in de straat te zorgen of buren met een hulpvraag te helpen. "Ik word besodemieterd [door de politiek]." En later in het gesprek: "Ik kijk om naar mijn buren."

4.6 Rode draden

Op basis van de input uit de gesprekken kunnen we een aantal rode draden destilleren. Het zijn patronen in de gesprekken die vaak voorkwamen en daardoor op gingen vallen.

Die lichten we op de volgende pagina's toe.

Tastbaar en dichtbij huis

In de gesprekken kwamen vooral zaken als afval, parkeren in de straat, straatverlichting, of de speeltuin om de hoek aan bod. Er werd niet veel gesproken over grote maatschappelijke vraagstukken binnen de gemeente. De meeste inwoners zijn gefocust op de persoonlijke beleving op kleine schaal. Een inwoner formuleerde het verschil tussen zijn beleving van de politiek en de link naar het tastbare als volgt: "Verkiezingsprogramma's gaan over grote lijnen, ik wil juist weten hoe het concreet wordt."

Link met dienstverlening

Wanneer het in de gesprekken over de lokale politiek ging, begonnen ook veel mensen over hun (positieve of negatieve) ervaringen met gemeentelijke dienstverlening. Hierbij legden inwoners in het gesprek de link tussen negatieve ervaringen en een vermindering in het vertrouwen dat de gemeente iets voor je kan betekenen of oplossen. "Vaak contact met de gemeente, maar er wordt nooit iets aan gedaan." En andersom werkt het ook zo. Uit positieve ervaringen met de dienstverlening volgde een positief gevoel bij de gemeente als geheel. "De afval-meld-app is fijn. Altijd snelle reactie." en "Ik ben een tevreden mens. WAO wordt betaald en ritje naar ziekenhuis naar Delft vergoed."

Belang van zichtbaarheid

Daarnaast kwam vooral in Stervoorde naar voren dat inwoners de afgelopen jaren niet een positieve verbetering vanuit de gemeente hebben gemerkt. "De afgelopen jaren is hier niks veranderd." En dat ook de politiek daar niet zo zichtbaar is. "Ze staan hier alleen tijdens verkiezingen, verder nooit, zijn daarna niet zichtbaar." Een stichting die in de wijk actief is, Stichting Amal, is juist heel zichtbaar en een aantal inwoners gaven aan dat zij bijdragen aan het gevoel dat er iets positiefs gebeurt in de wijk.

Buurtinitiatieven

In dit verkennend onderzoek hebben we ons gericht op politiek-maatschappelijke betrokkenheid en minder op sociale betrokkenheid. Dit onderscheid bleek in de gesprekken voor inwoners lastiger te maken. Want toen we vroegen of ze wel eens een buurtinitiatief waren gestart of hadden meegedaan, werd er al gauw begonnen over een sociale activiteit zoals een buurtbarbecue of een borrel.

De enkele politiek-maatschappelijk gedreven initiatieven, zoals groeninitiatieven, die benoemd werden, kwamen van inwoners in Den Haag. We spraken hen (drie personen) toevallig omdat ze in Rijswijk op bezoek waren. Het was opvallend dat de paar inwoners uit Den Haag die we spraken dergelijke buurtinitiatieven wél noemden, en de grote groep Rijswijkers geen enkele keer.

Inwoners uit Rijswijk begonnen in het gesprek over buurtinitiatieven wel een aantal keer over de welzijnsorganisatie of woningcorporatie. “Daar worden wel van dat soort dingen georganiseerd.”, maar er werd niet begonnen over de eigen organisatiekracht van Rijswijkse inwoners rondom maatschappelijke thema’s.

Het individuele, het collectieve

In de gesprekken is het veel gegaan over individuele wensen en behoeften, en weinig over in wat voor samenleving inwoners als geheel willen wonen en hoe ze zich daar wel/niet voor inzetten. Doordat we weinig hoorden over dialoog of debatavonden, en maatschappelijk gedreven buurtinitiatieven, vroegen we ons af in hoeverre inwoners het gevoel hebben dat ze zelf met een maatschappelijk thema aan de slag zouden kunnen gaan, en in hoeverre dat ook vanuit de gemeente of andere partijen wordt gestimuleerd.

In hoeverre zijn we goed verbonden?

Een aantal inwoners wist op verschillende manieren de politiek of de gemeente als overheidsorganisatie goed te bereiken. Dit gebeurde bijvoorbeeld via het contact met een ambtenaar, raadslid of wethouder. Zij stemden daarbij ook al hun hele leven en dat was een vanzelfsprekendheid.

Naast de individuele kracht, kwam ook naar voren dat sommige wijken beter verbonden zijn met ‘het institutionele’. “De Presidentenbuurt is goed georganiseerd, met vaste inwoners die je kunt aanspreken en die de weg naar de gemeente weten te vinden.” Vanuit inwoners die minder politiek-maatschappelijk actief waren en/of niet stemden hoorden we dat ze op andere manieren verbonden waren met meer professionals of organisaties, zoals de verbinding met een wijkagent die één keer per week een uur in de flat aanwezig was, de woningcorporatie of welzijnsorganisatie, vrienden die opbouwwerkers zijn, of een stichting als Stichting Amal.

4.7 Overkoepelend eindbeeld

Samenvattend staan hieronder de belangrijkste inzichten over hoe inwoners van Rijswijk de politiek-maatschappelijke betrokkenheid *praktiseren* en *beleven*.

<u>Praktiseren</u>

Op basis van de gesprekken op straat zien we dat inwoners in Rijswijk het meest actief zijn door te *stemmen*, zowel bij de landelijke als de gemeentelijke verkiezingen. Verder zijn inwoners actief op verschillende manieren, waarbij de volgende activiteiten ook redelijk vaak zijn benoemd: *met vrienden of bekenden over de politiek praten, een handtekeningenactie ondertekenen, de lokale politiek volgen, meedoen met een participatieavond, meedoen met een demonstratie, meedoen met een (sociaal) buurtinitiatief*. Het viel daarnaast op dat *meedoen aan een debatavond,* en, *meedoen aan een buurtinitiatief dat zich richt op een maatschappelijk thema*, door niemand werd ondernomen.

<u>Beleven</u>

De categorie *willen* - persoonlijke overtuigingen die bepalen hoe gemotiveerd je bent - bleken zowel bij mensen die een politiek-maatschappelijke activiteit wel als niet ondernamen, het meest bepalend te zijn voor het uiteindelijke gedrag. Hieronder vallen opvattingen als ‘Stemmen is de plicht en verantwoordelijkheid van jezelf als burger’ en ‘Weinig vertrouwen hebben dat de politiek iets goeds voor hen of de wijk gaat betekenen’.

Inwoners voelen zich het meest betrokken bij tastbare zaken dichtbij huis, zoals afval, parkeren of een park voor hun deur, en minder met grotere abstractere maatschappelijke vraagstukken. Er werd in de gesprekken vaak een link gelegd tussen de positieve of negatieve ervaring van de gemeentelijke dienstverlening en hun gevoel bij de gemeente als geheel.

Bijlagen

Bijlage 1 | Literatuurlijst

Boogers, M., & de Blok, L. (2022). Gebruikelijke verklaringen voor niet-stemmen en de gemeenteraadsverkiezingen van 2022. In H. Vollaard, L. de Blok, J. den Ridder, & G. Jansen (Eds.), *De lokale niet-stemmer: Een analyse van de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022* (pp. 29-40). Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (z.d.). *Cijfers op de kaart*. Centraal Bureau Voor de Statistiek. https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/cijfers-op-de-kaart.

Van Deth, J.W. 2014. A Conceptual Map of Political Participation. Acta Politica 49 (3): 349–367. doi:10. 1057/ap.2014.6.

Janssen, M. C. L. (2025, 9 januari). *Leven in de marge*. Centraal Bureau Voor de Statistiek. https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2025/leven-in-de-marge.

Ohme, J., de Vreese, C. H., & Albæk, E. (2018). From theory to practice: How to apply Van Deth's conceptual map in empirical political participation research. Acta Politica, 53(3), 367- 390. https://doi.org/10.1057/s41269-017-0056-y.

Verba, S., Schlozman, K. L., & Brady, H. E. (1995). Voice and equality: Civic voluntarism in American politics. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Bron Foto

- Foto pagina 7 van Paulo Oliveira, via pexels.com.

Bijlage 2 | Geselecteerde buurten voor veldwerk

Ministerbuurt	
Geslacht	54% vrouw, 46% man
% Inwoners tussen de 15-25 jaar	8%
Opleidingsniveau	22% laag, 29% midden, 20% hoog
Inkomen	11,2% huishoudens op of rond sociaal minimum
Arbeidsparticipatie	54% netto
Herkomst buiten NL	55%
Sociale zekerheid	6% bijstand, 7% AO 1% WW, 24% AOW
Zorg	12,9% jeugdzorg, 9% Wmo

Oud-Rijswijk	
Geslacht	51% vrouw, 49% man
% Inwoners tussen de 15-25 jaar	9%
Opleidingsniveau	16% laag, 25% midden, 36% hoog
Inkomen	5,5% huishoudens op of rond sociaal minimum
Arbeidsparticipatie	65% netto
Herkomst buiten NL	39%
Sociale zekerheid	2% bijstand, 3% AO 1% WW, 16% AOW
Zorg	11,1% jeugdzorg, 5% Wmo

Stervoorde	
Geslacht	54% vrouw, 46% man
% Inwoners tussen de 15-25 jaar	11%
Opleidingsniveau	25% laag, 27% midden, 15% hoog
Inkomen	8,8% huishoudens op of rond sociaal minimum
Arbeidsparticipatie	52% netto
Herkomst buiten NL	50%
Sociale zekerheid	5% bijstand, 5% AO 1% WW, 29% AOW
Zorg	11,3% jeugdzorg, 10% Wmo

Leeuwendaal	
Geslacht	51% vrouw, 49% man
% Inwoners tussen de 15-25 jaar	12%
Opleidingsniveau	7% laag, 20% midden, 48% hoog
Inkomen	1,6% huishoudens op of rond sociaal minimum
Arbeidsparticipatie	69% netto
Herkomst buiten NL	31%
Sociale zekerheid	0% bijstand, 1% AO 1% WW, 16% AOW
Zorg	8,4% jeugdzorg, 2% Wmo

Geselecteerde buurten voor veldwerk (Bron: CBS, cijfers op de kaart)

Bijlage 3 | Gespreksleidraad veldwerk

Om dit verkennend onderzoek goed uit te voeren, was het voor ons als onderzoekers belangrijk om vanuit oprechte nieuwsgierigheid op zoek te gaan naar belevingsthema's die spelen bij inwoners in Rijswijk. We wilden een open houding hebben naar de 'unknown unknowns', hetgeen waarvan we nog niet weten dat we het niet weten. Daarom gebruikten we tijdens de gesprekken op straat geen vragenlijst of strakke leidraad. We wilden goed luisteren, observeren, doorvragen en samen met de gesprekspartner onderzoeken wat voor hen belangrijk is. De straatgesprekken hadden daarbij het doel om een dieper begrip te krijgen van de ervaringen, gevoelens, behoeften en perspectieven van inwoners.

Startvraag en vervolg

We begonnen de gesprekken op straat met de vraag:

'We zijn benieuwd naar hoe mensen in Rijswijk politiek-maatschappelijk actief zijn, welke van deze acties [op de bingokaart] heeft u wel eens gedaan?'

Vanuit daar vervolgden we het gesprek vanuit oprechte nieuwsgierigheid. Vragen die daarna gesteld zijn, zijn vragen als:

- Waarom gaat u (wel of niet) stemmen?
- Waarom is dat voor u (wel of niet) belangrijk?
- Heeft u dat altijd gedaan of is dat ooit veranderd? En zo ja/nee, waarom, wat is er in de tijd voor u veranderd?
- Hoe speelt dit in uw omgeving? Bent u de uitzondering of doen anderen dat ook?
- Wat zou u helpen om wel mee te doen? Wanneer wordt het voor u aantrekkelijk/belangrijk?
- Welke andere activiteiten onderneemt u of heeft u wel eens ondernomen?
- Zou u dat wel willen?
- Weet u hoe u dat kan aanpakken/ondernemen?
- Oh, hoe bedoelt u dat? Kunt u dat verder uitleggen?

Werken met TwynstraGudde betekent samen maatschappelijke transities werkend krijgen. Met advies, management en opleidingen helpen we mensen en organisaties bij duurzame veranderingen. Denk aan energie en klimaat, wonen, veiligheid, landbouw, mobiliteit, zorg en onderwijs. Onze kracht ligt in daadkracht. In het creëren van oplossingen die werkbaar zijn én werkbaar blijven. Samen met onze opdrachtgevers - en alle belanghebbenden daaromheen - werken we aan een samenleving die schoon, veilig, gezond en weerbaar is. Zo maken we blijvend impact op morgen.

Alle intellectuele eigendomsrechten met betrekking tot deze presentatie berusten bij TwynstraGudde. Niets uit deze presentatie mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt zonder schriftelijke toestemming van TwynstraGudde.

TwynstraGudde

Impact op morgen.